

Borkereskedők a középkor végi Miskolcon

TÓTH PÉTER

Wine merchants in late medieval Miskolc

A letter sent by the Miskolc market town council to the leaders of Eperjes (Preschau, today: Prešov, Slovakia) preserved in the archives of the free royal city of Eperjes (Štátny Archív Prešov). The missilis written in Latin contains a witness hearing, which was necessary because Nicholas Botos and Gregory Talpas, citizens with serf status of market town Miskolc, filed a lawsuit against Stephen Nyírő, a resident of Eperjes, before the court of the Free Royal City of Eperjes. The Catholic parish priest of Miskolc at the time and two unnamed Jewish persons as wine buyers from Poland also appear in the testimonies. The letter reveals that the market town of Miskolc already played a role in the wine trade between Poland and Hungary at the end of the Middle Ages.

*

Eperjes város (ma: Prešov, Szlovákia) levéltárában maradt fenn egy Miskolcon, 1522. február 1-én kelt oklevél,¹ amely némi és bizonytalan fényt vet arra, hogy városunk szerepet játszott a Lengyelország és Magyarország között a középkorban folyt borkereskedelemben. Hogy miképpen és milyen mértékben, azt az oklevél alaposabb vizsgálata mutathatja meg.

Miskolc mezőváros bírása és esküdtsége levelének külzete, 1522. MNL OL DF 229 673;
ŠAP Magistrat Prešov 1323/1072 (ŠAP digitális felv.)

¹ Eredeti, kicsit rongált papíron, a hátoldalon zárópecsét nyomaival és címmel. Jelzete: MNL OL DF 229 673. sz. Régi jelzet: Eperjes szabad királyi város levéltára, Középkori gyűjtemény (U. 430.) 1072. szám. Jelenleg: ŠAP Pob. Prešov. Fond: Magistrat Prešov, Inv. č.: 1323. Signatura 1072.

A latin nyelvű, papír alapú oklevél átírása²:

Az oklevél külzetén:

Prudentibus et circumspectis magistro civium, ceterisque juratis civibus famosae civitatis Eperyesiensis, dominis ac amicis nobis plurime honorandis

Az oklevél:

Salutem et sinceri honoris affectus. Prudentes et circumspecti viri, amici nobis honorandi! Quoniam intelleximus eas differentias et causas inter providos Nicolaum Bothos et Gregorium Thalpas ut actores et inter circumspectum Stephanum Nyro ut in causam attractum ex probabili iudicis et sagacitate vestrarum dominationum ad hunc finem devenisse, quatinus quilibet eorum pro roborandis et comprobandis suorum intentionibus contra se se mutuo testes perducere deberent, nos itaque vestrarum dominationum voluntates in hac parte accepimus et praenominatis actoribus testes libere permisimus adducere. Quos et quemlibet eorum recepto primitus ab eisdem in praesentia actorum juramento ad crucem fidei nostrae super dicenda veritate corporaliter praestito singillatim et secrete, juxta vim et formam juris ac tenorem interrogatorum diligenter interrogavimus et examinavimus. Quorum et examinationes, attestationesque sequuntur hoc modo.

Primus testis providus Johannes Choma rebus trassitoriis habundans, citatus et ad omnia interrogatus, non infamis, nec affinis, sed meram justitiam prae oculis habens, justam partem cupiens triumphare fassus est, quod audivisset et vidisset Judeos ad Stephanum Nyro et vectores vinorum jam emptorum ad rationem domini Koczka euntes et dicentes, quod nollent dare vina nisi pretia eorundem promptuarie solverentur. Quandoquidem dominus Koczka esset dominus nec juris requisitione si non solveret, contra eum Judei agere possent, ad ultimum Judei dixissent, quod si Nicolaus et Gregorius vellent esse fidejussores, extunc libere vina vellent dare. Qui esse renuebant (!) fidejussores, sed Stephanus Nyro confirmando dixit, quod ego volo et promitto vobis ad rationem meae domus et bonorum hereditari[or]um, quod si dominus Koczka omnimodam solutionem non fecerit, extunc ego satisfaciam de plenaria solutione. Cum haec dictis Nicolao et Gregorio praefatus Stephanus dixisset, ipsi eo modo fidejussoriam cautionem susceperunt.

Secundus testis Franciscus Choma eo modo justam partem triumphare cupiens fassus est, quod fuisset protunc unacum Stephano Nyro et aliis in domo providi Blasii Chontos cohabitatoris nostri, quo Judei venissent et dixissent, quod licet de pretiis vinorum jam X florenos levassent, nichilominus nollent vina dare, nisi plenarie solverentur praetia. Praeterea volebant esse fidejussores Nicolaum et [Gregor]ium, qui esse nolebant. Tandem Stephanus Nyro respondit ad Nicolaum et Gregorium: sitis, inquit, ad rationem meae humanitatis, domus et bonorum hereditariorum meorum fidejussores et ego promitto, quod si dominus Koczka non solverit pretia vinorum, ego posteaque domum pervenerimus, plenarie solvam.

Tertius testis providus Blasius Chontos fassus, quod interfuisset protunc et eo modo audivisset, quod Stephanus Nyro ad rationem suae domus et bonorum suorum rogasset Nicolaum et Gregorium esse fidejussores, alioquin non fuissent.

4-tus testis honorabilis dominus Johannes presbiter coram vicearchidiacono citatus et advocatus, juratus conscientiose fassus est, quod interfuisset protunc et audivisset Stephanum Nyro dicentem ad Nicolaum et Gregorium: boni, inquit, homines, sitis fidejussores in hac parte, ex quo nolunt Judei dare vina, promitto ad rationem meae domus et rerum hereditariarum, quod si dominus Koczka non satisfecerit de pretiis vinorum, extunc ipse solvere vellet.

Quibus testibus interrogatis et dicta eorum fideliter conscriptis, vestris dominationibus eo modo conscripsimus, actoribus non revelanda ad vestras prudentes dominationibus misimus, rogantes, quatinus iam saepe memoratos Nicolaum et Gregorium cohabitatores nostros et jobagiones regiae majestatis indempnes esse non sinant alioquin deinceps ubi oportunum fuerit, nos providebimus, ne tales jobagiones in tali dam[pno] esse possent, vel arestationibus, ut alio quovis modo eisdem consulere studebimus. Dat[um] ex Myskowlch, in vigilia Purificationis, anno 1522. Judex et jurati cives oppidi Myskowlcz.

² Az átírásban a rövidítéseket nem jelöljük külön.

Az oklevél tulajdonképpen egy *missilis*, a tárgya pedig egy tanúkihallgatás, amelyre azért volt szükség, mert Eperjes város törvényszéke előtt Botos Miklós és Talpas Gergely pert indított Nyíró István ellen. A felperesekről kiderül, hogy miskolciak voltak, az alperesről pedig, hogy valószínűleg Eperjesen lakott (alapvető városi jog volt ugyanis a korszakban, hogy egy városi lakos ellen a saját bírósága előtt lehetett pert indítani). A felek valamikor korábban Miskolcon, egy másik helyi lakos, név szerint Csontos Bálint házában többekkel találkoztak, például a tanúként vallomást tevő Csoma Jánossal és Csoma Ferencsel, valamint János pappal is, akik mindannyian szintén miskolci lakosok lehettek. János pap minden bizonnyal azonos azzal a Szikszai Jánossal, aki 1507-ben a Mindenszentek tiszteletére szentelt kápolna és ispotály káplánja volt;³ ő egyébiránt nem a tanács, hanem az alesperes előtt (ezt a tisztséget 1522-ben Debreceni Márton helyettes plébános töltötte be) tett vallomást. A helyszínen volt még két zsidó is, valamint azok az emberek, akik a borokat készültek elszállítani, a vásárló személyéből következően nyilván Lengyelországba.

A borokat ugyanis egy bizonyos „Koczka úr” kívánta megvásárolni, aki 10 forint előleget is kifizetett azokért. Ő talán Stanisław Kostka (1487–1555) chełmi vajda, később malborki kincstartó volt, aki szoros magyarországi kapcsolatokkal rendelkezett: éveket töltött II. Ulászló udvarában, később pedig követi megbízatásokat is teljesített⁴ – más személlyel legalábbis egyelőre nem tudjuk azonosítani. Az eladó pedig a két, meg nem nevezett zsidó volt.

A problémát az adásvételben az jelentette – és ez volt a per tárgya is –, hogy az eladók nem elégedtek meg az előleggel, hanem a teljes vételárat meg akarták kapni, hiszen – ahogyan az egyik tanúvallomásban el is hangzott – a vásárló „úr volt, és ha nem fizetne, a zsidók nem tudnának ellene jogi úton eljárni” –, s mivel a fizetés akkor és ott lehetetlen volt, legalább kezességvállalásra tartottak volna igényt. Botos Miklóst és Talpas Gergelyt akarták erre megnyerni, talán mint eladókat – ők azonban húzódoztak a dologtól. Ekkor lépett közbe Nyíró István és kijelentette: ha elvállalják a kezességet, akkor ő a házával és a jószágaival felel értük, ha „Koczka úr” mégsem fizetné ki teljesen a borok árát. Úgy látszik, a rábeszélés sikerrel járt és a két miskolci atyafi elvállalta a kezességet. Rosszul tették azonban: a lengyel uraság nyilván nem fizette ki a zsidókat, nekik kellett tehát, mint kezeseknek teljesíteni a fizetést. A Nyíró István által szóban tett vállalás azonban lehetőséget biztosított számukra, hogy per útján szerezzék vissza a pénzüket. Ez a per zajlott tehát az eperjesi törvényszék előtt és ebben volt szükség a miskolci tanúk vallomására, akik hallották Nyíró István felajánlását.

A per kimeneteléről nincs tudomásunk. De Miskolc társadalom- és gazdaságtörténetének szempontjából sokkal inkább azt lenne fontos tudni, hol laktak a borkereskedéssel foglalkozó zsidók és hol termelt a bor, amit Lengyelországba akartak szállítani? Ami az első kérdést illeti: nem valószínű, hogy Miskolcon laktak. Talán lengyelországiak lehettek: erre utal, hogy nem igazán bíztak egy lengyel főrangú személy ellen indítandó per sikeres kimenetelében, ismerhették tehát az ottani bírósági eljárásokat. Az azonban szinte biztos, hogy miskolci kapcsolataik erősek voltak: ezt bizonyítja, hogy elfogadták az itteniek kezességvállalását. Ezt a bizalmat akár korábbi sikeres üzleti kapcsolatok is megalapozhatták. (A feltételezést azonban az eperjesi Nyíró István szerepe gyengítheti, aki – hacsak nem véletlenül került az események középpontjába – talán közvetítő lehetett a miskolciak és a kereskedők között).

³ TÓTH 1996. 383–414.

⁴ TÓTH 2003. 10.

Ami pedig a második kérdést illeti, azt tartom valószínűnek, hogy a kereskedés tárgyát képező borok Miskolcon, vagy a közvetlen környékén teremtek. A miskolci, görömbölyi, csabai szőlőhegyek termése ugyanis a XVI. század első évtizedeiben jelentős volt, amint arra a fennmaradt dézsmabérletekből következtethetünk: olyannyira, hogy a főleg a borral való kereskedést is lehetővé tette.⁵ A távolsági kereskedők is valószínűleg inkább helybe jöttek, már csak azért is, mert így ellenőrizhették a vásárolni kívánt áru minőségét. Bártfa megbízásából például a város kereskedői rendszeresen elutaztak Sajószentpéterre, hogy bort vásároljanak, amint az a fennmaradt számadásokból kiderül.⁶ Nem lehet természetesen kizárni azt sem, hogy a Lengyelországba szállítani szándékozott borok távolabbi vidékekről, például a Hegyaljáról kerültek Miskolcra:⁷ ebben az esetben viszont azt kell feltételeznünk, hogy volt a városban valamiféle hely, ahol tárolni lehetett azokat a távolról érkező kereskedők számára.

Bárhogyan álljon is a dolog, a sok bizonytalanság ellenére a közölt oklevél annak bizonyítéka, hogy Miskolc mezőváros és lakosai valamilyen módon részt vettek a Lengyelországba irányuló borkereskedelemben és talán a kivitt bor is az itteni és környékbeli szőlőhegyekről származott.

LEVÉLTÁRAK

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

DF = Mohács előtti Gyűjtemény – Fényképgyűjtemény

ŠAP = Štátny Archív Prešov [Eperjesi Állami Levéltár, Eperjes/Prešov, Szlovákia]

Pob. Prešov = Az Eperjesi Állami Levéltár Eperjesi Fiókleveletára

BIBLIOGRÁFIA

GULYÁS 2017

GULYÁS László Szabolcs: *Mezővárosi önkormányzat a középkori Hegyalján*. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2017

GYULAI 1996

GYULAI Éva: Termelés és kereskedelem a középkori Miskolcon. In: KUBINYI András (szerk.): *Miskolc története 6 kötetben. I. kötet: A kezdetektől 1526-ig*. BAZML–HOM, Miskolc, 1996. 255–336.

TÓTH 1996

TÓTH Péter: Társadalom, egyház, művelődés. In: KUBINYI András (szerk.): *Miskolc története 6 kötetben. I. kötet: A kezdetektől 1526-ig*. BAZML–HOM, Miskolc, 1996. 383–414.

TÓTH 2003

TÓTH Péter: *A lengyel Királyi Kancellária Libri Legationum sorozatának magyar vonatkozású iratai, II. 1526–1541*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2003

TÓTH 2009

TÓTH Péter: Sajószentpéter a középkorban. In: TÓTH Péter (szerk.): *Sajószentpéter története I. Előzmények és középkor*. Sajószentpéter Város Önkormányzata, Sajószentpéter, 2009. 87–226.

⁵ Miskolc és környéke szőlőműveléséről és borkereskedelméről bővebben: GYULAI 1996.

⁶ A bártfaiak borvásárlásaira és más kereskedelmi tevékenységükre lásd: TÓTH 2009.

⁷ Bártfai, eperjesi és kassai polgárok szőlő- és telekvásárlásairól lásd: GULYÁS 2017. Passim.